

Zasady zamieszczania treści na platformie e-learnigowej UO z poszanowaniem praw autorskich - poradnik.

1. Prawa autorskie a e-learning

Metoda nauczania na odległość jest stosunkowo nową metodą dydaktyczną, stąd też tworzenie kursów e-learnigowych z zachowaniem przepisów prawa autorskiego może powodować wiele problemów. Dotychczas brak jest orzecznictwa sądowego regulującego problematykę kursów e-learnigowych, podobnie jak i szczegółowych przepisów prawnych dotyczących ściśle takiego rodzaju szkolenia. Wiele wątpliwości może być jednak rozwiązanych na podstawie interpretacji przepisów *ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz. U. z 2000 r., nr 80, pozycja 904 ze zmianami), która jest podstawowym aktem prawnym jeśli chodzi o zasady ochrony praw autorskich.

2. Co to jest utwór?

Prawo autorskie chroni efekty pracy twórców – czyli utwory. Twórcą może być każda osoba – jedynym warunkiem stawianym przez ustawodawcę jest autorstwo utworu. Z kolei zgodnie z definicją ustawodawcy utworem jest każdy wytwór działalności człowieka, który łącznie spełnia trzy warunki:

- Twórczości – musi być zamierzonym przejawem działalności twórczej człowieka (nie będzie utworem np. nagranie z kamery monitoringu)
- Oryginalności - posiadający indywidualny charakter – na podstawie indywidualnych cech możliwe jest odróżnienie go od innych podobnych przedmiotów prawa autorskiego
- Ustalenia – aby podlegać ochronie ustawowej utwór musi zostać ustalony w jakikolwiek sposób. O ustaleniu utworu możemy mówić w sytuacji kiedy inna osoba niż autor ma możliwość zapoznania się z utworem – oczywiście wystarczy możliwość hipotetyczna, czyli nie musi być to możliwe faktycznie (np. momentem ustalenia jest napisanie rękopisu, z którym hipotetycznie może zapoznać się osoba inna niż autor, choć zazwyczaj nie będzie jednak miała takiej faktycznej możliwości). Ustalenie należy tutaj rozumieć bardzo szeroko - dla rozpoczęcia ochrony nie jest wymagana gotowość utworu – wystarczy istnienie jakiejś części spełniającej wymogi twórczości i oryginalności.

Dla ochrony prawnej utworu:

- nie ma znaczenia wartość artystyczna i twórcza, przeznaczenie i sposób użycia
- nie potrzeba przeprowadzania żadnej procedury zgłoszenia czy rejestracji – początkiem ochrony prawnej jest sam fakt jego ustalenia

3. Co podlega, a co nie podlega ochronie?

Ustawodawca ochroną praw autorskich obejmuje wszelkie możliwe utwory, oprócz przedmiotów wyraźnie spod tej ochrony wyłączonej. Oprócz wyraźnie wymienionych wyłączeń, każdy przedmiot podlega ochronie prawnej jeśli spełnia wymogi dla określenia utworu.

W art. 1 ustawy wymienione są przykładowe kategorie utworów podlegających ochronie:

- wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe);
- plastyczne;
- fotograficzne;
- lutnicze;
- wzornictwa przemysłowego;
- architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne;
- muzyczne i słowno-muzyczne;
- sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne
- audiowizualne (w tym filmowe).

Należy pamiętać, że to wyliczenie jest przykładowe – każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze w jakikolwiek sposób ustalony podlega ochronie prawnej, nawet jeśli nie został wyraźnie wymieniony przez ustawodawcę. Taki też charakter będzie miał kurs e-learnigowy.

Wyraźnie spod ochrony prawa autorskiego zostały wyłączone:

- akty normatywne lub ich urzędowe projekty;
- urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole;
- opublikowane opisy patentowe lub ochronne;
- proste informacje prasowe.

Oznacza to, że wyżej wymienione kategorie dokumentów mogą być w dowolny sposób kopiowane, rozpowszechniane oraz omawiane bez groźby naruszenia czyichkolwiek praw autorskich.

Przepisy prawa autorskiego nie chronią również: wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych. Wymienione wyżej przedmioty prawa własności przemysłowej podlegają ochronie przede wszystkim na gruncie ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (Dz.U. 2001 nr 49 poz. 508).

Spod obowiązywania prawa autorskiego wyłączone zostały także inne kategorie, ale z pewnymi ograniczeniami. Co do zasady:

- odkrycia,
- idee,
- procedury,
- metody i zasady działania
- koncepcje matematyczne,

nie podlegają ochronie prawa autorskiego, natomiast ochronie podlegać może wyłącznie sposób ich wyrażenia. Oznacza to, że nie będzie podlegał ochronie sam wzór matematyczny ale chroniony będzie graficzny sposób zapisania tego wzoru zamieszczony w książce.

4. Prawa twórcy – istota i rodzaje

Twórca utworu ma dwa rodzaje praw do swojego dzieła – osobiste oraz majątkowe.

Pierwsze z nich chronią osobistą więź autora ze dziełem i obejmują prawo do:

- autorstwa utworu – inaczej jest to prawo do bycia powszechnie uznawanym za twórcę dzieła. Podanie się za autora cudzego dzieła stanowi przestępstwo naruszenia prawa do autorstwa (powszechnie nazywane plagiatem), którego dokonanie skutkuje powstaniem odpowiedzialności zarówno karnej jak i cywilnej.
- oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo. Oznaczanie utworu należy rozumieć bardzo szeroko – będzie to np. sygnatura malarza na obrazie, znak wodny na zdjęciu umieszczonym na stronie internetowej itp. To twórca ma pełną i niczym nie ograniczoną swobodę decyzji co do sposobu oznaczania, które bez jego zgody nie może być usunięte albo zmienione.
- nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania – oznacza to że bez zgody twórcy nie wolno dokonywać żadnych zmian w treści i formie utworu (zmiany kolejności rozdziałów czy tekstów w PDF, przerabiania zdjęcia ściągniętego ze strony itp.), a także nie wolno wykorzystywać utworu niezgodnie z wyrażoną wolą twórcy lub w sposób niegodny.
- decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności;
- nadzoru nad sposobem korzystania z utworu

Prawa te nigdy nie wygasają i mają charakter niezbywalny, co oznacza że nie mogą być przekazane innej osobie czy podmiotowi, nie jest również możliwe ich zrzeczenie się. Z tego powodu należy zawsze pamiętać, że nawet jeśli twórca nieodpłatnie udostępnia swoje dzieło (np. dokument PDF, czy gotowy kurs e-learningowy do jakiegoś przedmiotu), to zawsze musimy podać autora i źródło z jakiego korzystamy, a w sytuacji gdy np. chcemy zmienić strukturę utworu, zawsze powinniśmy uzyskać na to zgodę autora dzieła (czasami taka zgoda będzie udzielona przez autora z góry – zob. rodzaje licencji). Brak wskazania autorstwa i źródła, jak i dokonywanie zmian bez zgody autora naraża nas na potencjalną odpowiedzialność cywilną – o czym będzie mowa poniżej. Po śmierci twórcy ochrony jego praw osobistych mogą domagać się jego osoby najbliższe albo odpowiednie stowarzyszenie twórców ze względu na rodzaj twórczości.

Drugim rodzajem praw autorskich są prawa majątkowe twórcy, które wiążą się z korzyściami majątkowymi uzyskiwanymi w związku z stworzeniem utworu.

Obejmują one prawo do:

- korzystania z utworu – oznacza prawo do przenoszenia na inne osoby praw autorskich (umowa sprzedaży, darowizny itp.) lub prawo do udzielenia licencji na korzystanie z utworu
- rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji – oznacza prawo do decydowania w jaki sposób utwór ma być rozpowszechniany i wykorzystywany
- wynagrodzenia za korzystanie z utworu – prawo do uzyskiwania korzyści materialnych od osób trzecich za korzystanie z utworu.

W odróżnieniu od praw osobistych prawa majątkowe są zbywalne i czasowe, co oznacza, że mogą być przenoszone na inne osoby oraz są chronione tylko przez określony czas. Prawa te przysługują osobie uprawnionej (tu nie musi być nią twórca, może być np. wydawnictwo w przypadku książki) i jeśli chcemy je od niej uzyskać zazwyczaj musimy nabyć prawo do korzystania z utworu. Najczęściej będzie to umowa licencyjna – określająca warunki korzystania z utworu. Co do zasady, by móc korzystać z utworu, należy wnieść odpowiednią opłatę osobie uprawnionej, tym niemniej nie zawsze jest to konieczne, i mamy prawo nieodpłatnie korzystać z utworu, jednakże z zachowaniem praw osobistych twórcy. Oczywiście bezpłatnie korzystać z utworu można tylko w takich sytuacjach i tylko w takim zakresie na jaki pozwala ustawa (tzw. dozwolony użytek).

Należy jednak pamiętać, że brak konieczności ponoszenia kosztów związanych z korzystaniem z utworu, nigdy nie zwalnia z konieczności poszanowania praw osobistych twórcy.

5. Wyłączenie ochrony praw majątkowych

Ustawa o ochronie praw autorskich przewiduje kilka sytuacji gdy możliwe jest w pełni legalnie korzystanie z utworu, bez konieczności uiszczania za to opłat. Sytuacje te obwarowane są jednak pewnymi zastrzeżeniami:

- Korzystać w ten sposób można wyłącznie z utworów już rozpowszechnionych – za taki uważa się utwór, który za zgodą twórcy został jakikolwiek sposób udostępniony publicznie. Nie można korzystać np. z fragmentów książki która oficjalnie nie została jeszcze wydana, a została udostępniona bez zgody autora.
- Nie obejmuje ono kategorii: baz danych oraz programów komputerowych

Istnieje wiele rodzajów tzw. „dozwolonego użytku”, natomiast w przypadku e-learningu mogą zostać zastosowane tylko niektóre z nich, które omówione są poniżej:

a) Najważniejsze znaczenie ma art. 27 ustawy – „Instytucje naukowe i oświatowe mogą, w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz sporządzać w tym celu egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu.” Oznacza to że na potrzeby nauczania wolno uczelni – w tym także jej pracownikom - rozpowszechniać fragmenty cudzych utworów bez naruszania autorskich praw majątkowych.

Rozpowszechnianie na podstawie tego art. ograniczone jest wymogami:

- Z prawa tego uczelnia może korzystać wyłącznie w ramach prowadzonej działalności dydaktycznej lub naukowej – oznacza to, że każde inne zastosowanie wykraczające poza te ramy wymaga wnoszenia opłat za korzystanie z utworów. Dla e-learningu najistotniejsza jest kwestia działalności dydaktycznej, dlatego też tylko ona będzie przedmiotem analizy. Pracownik przygotowując kurs e-learningowy w ramach wypełniania swoich obowiązków zawodowych może – w imieniu uczelni – w pełni korzystać z tego prawa, natomiast nie jest uprawniony do korzystania z tego prawa w przypadku świadczenia usług edukacyjnych poza wykonywaniem obowiązków zawodowych.
- Przepis ten pozwala na kopiowanie i sporządzanie jedynie fragmentów utworów. Nie jest dozwolone kopiowanie utworu w całości. Interpretacja ta może wzbudzać wiele wątpliwości co do tego jak duże fragmenty utworów mogą być kopiowane – doprecyzowanie tej kwestii ustawodawca pozostawił praktyce. Z tego powodu nie jest możliwe jednoznaczne określenie jak duże fragmenty utworów mogą być kopiowane – każdorazowo uzależnione będzie to od konkretnej sytuacji. Pamiętać należy, że utwór rozumiemy tutaj w

szerokim znaczeniu – książka, egzemplarz prasy, utwór muzyczny, utwór filmowy itp.

- Zakres osób mających dostęp do utworu ogranicza się wyłącznie do studentów – utwory i ich fragmenty wykorzystywane w celach dydaktycznych nie mogą być dostępne dla innych osób.

b) Prawo cytatu – art. 29 ustawy umożliwia rozpowszechnienie fragmentów innych utworów lub drobne utwory w całości o ile jest to uzasadnione – w przypadku e-learningu - celami nauczania. Celem przytoczonego cytatu ma być podniesienie wiedzy uczącego się i do tego można wykorzystać cudzą wypowiedź by pokazać jak ktoś inny ujął lub omówił jakiś problem. Ze swej istoty fragment utworu stanowiący cytat musi pełnić zdecydowanie podrzędną rolę w stosunku do całości – może stanowić tylko jakiś nieznaczny fragment nowego utworu. Pamiętać też należy, że przytoczony cytat musi mieć niezbędny związek z omawianą treścią oraz bezwzględnie musimy podać jego autora oraz źródło pochodzenia. Zazwyczaj cytat odnosił się będzie do utworów literackich i naukowych, lecz nic nie stoi na przeszkodzie by obejmował także inne utwory – takie jak np. film czy obrazu.

c) Upływ odpowiedniego czasu – prawa majątkowe osoby uprawnionej definitywnie wygasają po upływie 70 lat:

- od śmierci twórcy,
- w przypadku współtwórczości – od śmierci ostatniego z twórców
- w przypadku gdy twórca jest anonimowy, albo gdy z mocy prawa, prawa majątkowe przysługują innemu podmiotowi niż autor – od daty pierwszego rozpowszechnienia utworu
- w odniesieniu do utworu audiowizualnego – od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, autora dialogów, lub kompozytora muzyki.

Po upływie tego okresu czasu można korzystać bezpłatnie z dzieła, ale pamiętać należy, że ciągle będą chronione prawa autorskie osobiste twórcy – one, jak już było wspomniane, nie wygasają nigdy.

Bezpłatne korzystanie z cudzego utworu dozwolone jest pod warunkiem wymienienia z imienia i nazwiska twórcy oraz źródła pochodzenia. Obowiązek ten powinien być spełniony w miarę możliwości – np. jeśli znamy tylko pseudonim twórcy, lub gdy tylko możemy podać źródło to podajemy tylko te dane. Powinno się jednak dochować należytej staranności w ustaleniu danych twórcy – nie będzie ona zachowana jeśli tych danych nie podamy, a okaże się, że z łatwością można było je ustalić. Jeśli jednak nie uda się ustalić twórcy należy dodać wyrażenie podkreślające zaangażowanie w jego poszukiwania – np. podpis „twórca nieustalony”.

Ponadto bezpłatne korzystanie z cudzego utworu w ramach licencji ustawowej nie może ograniczać normalnego korzystania z praw autorskich lub godzić w słusne interesy twórcy. Z godzeniem w słusne interesy twórcy będziemy mieć do czynienia przykładowo gdy bezpłatnie udostępniamy cały utwór albo znaczną jego część zniechęcając tym samym do ewentualnego kupna egzemplarza.

6. Ochrona wizerunku

Zamieszczając materiały w kursie e-learnigowym należy pamiętać o regulacjach dotyczących ochrony wizerunku innych osób. Zgodnie z polskim prawem na rozpowszechnianie wizerunku innej osoby powinniśmy uzyskać jej zgodę, a rozpowszechnienie bez takiej zgody uznaje się za naruszenie jej dóbr osobistych.

Nie wymaga jednak zgody rozpowszechnianie wizerunku innej osoby w kilku sytuacjach, gdy:

- Osoba ta udzieliła zgody na rozpowszechnienie
- Jest to osoba powszechnie znana a wizerunek został sporządzony w związku z pełnieniem przez nią funkcji publicznej – np. politycznej, społecznej, zawodowej
- Osoba ta stanowi jedynie fragment całości takiej jak zgromadzenie, krajobraz czy publiczna impreza.

Odrębną kwestią jest korzystanie z wizerunku osoby po jej śmierci – tutaj należy uzyskać zgodę osoby najbliższej lub poczekać na wygaśnięcie prawnej ochrony przysługującej wizerunkowi zmarłego. Prawa te wygasają 20 lat od chwili śmierci, jednakże należy pamiętać, że nigdy nie wygasa tzw. ochrona kultu pamięci po osobie zmarłej, a więc wizerunek osoby zmarłej nie może być wykorzystywany w sposób naruszający jego dobra osobiste. Przepisy chroniące wizerunek osoby po śmierci w jednakowy sposób chronią wszystkie osoby, nie tylko te sprawujące funkcję publiczne.

7. Odpowiedzialność za naruszenie praw autorskich

Naruszenie praw autorskich może dotyczyć praw osobistych lub praw majątkowych, co może skutkować równoczesnym powstaniem zarówno odpowiedzialności cywilnej jak i karnej.

Jeśli chodzi o odpowiedzialność karną to przede wszystkim dotyczy ona sytuacji podanie własnego autorstwa w stosunku do całego lub fragmentu cudzego utworu

(plagiat). W sytuacji posądzenia o plagiat możemy się znaleźć w sytuacji gdy cytując cudze utwory nie podamy żadnych informacji o autorze i źródle pochodzenia cytatu.

Odpowiedzialność cywilną z kolei możemy ponieść za naruszenie praw autorskich, zarówno osobistych jak i majątkowych. W przypadku naruszenia praw osobistych, pokrzywdzony twórca m.in. może domagać się zadośćuczynienia, natomiast w przypadku naruszenia praw majątkowych – naprawienia szkód wynikłych z naruszenia praw autorskich.

8. Umowy licencyjne i rodzaje licencji.

Licencja jest umową określającą zakres możliwości korzystania z utworu, zawartą pomiędzy osobą uprawnioną do dysponowania majątkowymi prawami autorskimi a użytkownikiem utworu. W umowie licencyjnej określa się w jaki sposób i w jakim zakresie użytkownik może korzystać z utworu nie naruszając praw autorskich. Pamiętać należy że licencja dotyczy tylko i wyłącznie autorskich praw majątkowych.

W dobie powszechnego dostępu do Internetu i zamieszczonych tam treści dużym ułatwieniem w dydaktyce mogą się okazać materiały zamieszczone na rozmaitych stronach internetowych, których twórcy w pewnym stopniu wyrazili zgodę na korzystanie z ich utworów. Pamiętać należy, że twórcy nie udzielili bezwarunkowej licencji na korzystanie z utworów, zazwyczaj wyraźnie oznaczając jej zakres. Mowa tutaj przede wszystkim o licencjach typu *Creative Commons* (CC). Szczegółowe informacje odnośnie do rodzajów licencji CC można znaleźć na stronie internetowej: <http://creativecommons.pl/poznaj-licencje-creative-commons/>.

Korzystając z utworu objętego licencją CC należy zawsze sprawdzić na co pozwala udzielona licencja oraz nie przekraczać przyznanych przez autora uprawnień – ma on pełną swobodę co do wyboru licencji i jej zakresu. Przekroczenie ograniczeń wyznaczonych przez twórcę traktowane jest jak naruszenie jego praw autorskich.

9. Kurs e-learnigowy jako przedmiot ochrony prawa autorskich

W tym miejscu należy przeanalizować się czym z prawnego punktu widzenia jest kurs e-learnigowy? Trudno jest jednoznacznie udzielić odpowiedzi na to pytanie – kursy bowiem mogą zawierać wiele elementów takich jak tekst, grafika, dźwięk, filmy itp. Przepisy prawne nie regulują szczegółowo kwestii tzw. kursów multimedialnych, tym niemniej można je zaliczyć do przedmiotu ochrony praw autorskich, o ile spełnione są warunki wymienione w ustawie. W takiej sytuacji do kursu e-learnigowego stosujemy wszystkie regulacje dotyczące praw autorskich. Pamiętać należy, że jako utwór

można traktować nie tylko kurs e-learningowy jako całość, ale także poszczególne jego elementy.

Kilka kwestii związanych z prawami autorskimi do kursu e-learningowego:

- a) Autorstwo – twórcy kursu e-learningowego przysługują w pełnym zakresie prawa autorskie osobiste, majątkowe – przysługują uczelni (patrz poniżej). W sytuacji gdy więcej niż jedna osoba w istotny sposób przyczyniła się do powstania kursu mamy do czynienia z sytuacją współautorstwa. Aby zostać uznanym za współautora kursu, należy wnieść twórczy wkład do jego powstania – współautorstwo jest wykluczone jeśli rola w opracowaniu kursu ograniczyła się wyłącznie do czynności technicznych np. korekty stylistycznej tekstu. Co do zasady wszystkim współtwórcom przysługuje podobny zakres praw do utworu, wspólnie też wykonują prawa autorskie, co m.in. oznacza zgodę wszystkich twórców na zmiany w kursie.
- b) Treść kursu – może ona być w całości autorstwa pracownika, jednakże możliwe jest również zamieszczanie w niej rozmaitych fragmentów innych utworów lub też drobnych utworów w całości. W tym drugim przypadku ważne jest spełnienie warunku twórczości i oryginalności kursu – musi się on różnić od innych podobnych kursów. Dokonanie kilku nieistotnych zmian w istniejącym już cudzym kursie i podpisanie go swoim nazwiskiem będzie nosić znamiona przestępstwa (plagiatu).
- c) Prawa majątkowe do kursu – z mocy prawa przysługują one uczelni, jeśli są spełnione warunki zawarte w art. 12 ustawy o.p.a.i p.p., a mianowicie:
  - Istnieje stosunek pracy pomiędzy uczelnią a autorem kursu – przepis nie ma zastosowania do umów cywilnoprawnych, takich jak umowa zlecenie czy umowa o dzieło – w tej sytuacji wymagana jest odrębna umowa pomiędzy uczelnią a autorem kursu.
  - Kurs został przygotowany ramach świadczenia stosunku pracy.

10. O czym zawsze należy pamiętać korzystając z cudzych utworów przy tworzeniu kursu e-learningowego.

Przed wszystkim należy w taki sposób korzystać z cudzych utworów na platformie e-learningowej by nie prowadziło to do naruszenia praw autorskich. W szczególności należy pamiętać by:

- A) Umieszczając cudze materiały w kursie, zawsze bezwzględnie należy podawać ich autora oraz źródło ich pochodzenia
- B) Jeśli chcemy nanieść jakieś zmiany w utworze lub w fragmencie utworu innej osoby, który chcemy zamieścić w kursie - powinniśmy uzyskać na to zgodę tej

osoby. Nie ma potrzeby uzyskania zgody gdy nie nanosimy żadnych zmian w zamieszczanych fragmentach utworów, lub w utworach.

- C) Bez zgody autora nie należy usuwać z utworu podpisów, oznaczeń, znaków wodnych itp.

Akty prawne regulujące kwestie praw autorskich, praw przemysłowych oraz ochrony wizerunku:

1. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2000 r., nr 80, pozycja 904 z póź. zmianami)
2. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (Dz.U. 2001 nr 49 poz. 508 z póź. zmianami)
3. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93., z póź. zmianami)